

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-233-3-4>

Заярний Олег

доктор юридичних наук, доцент

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ НАУКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДЕЛІКТОЛОГІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

Анотація. В умовах існування негативної динаміки у вчиненні інформаційних правопорушень, перед юридичною наукою загострилася проблема щодо формування системи наукових знань про відповідну категорію деліктів, причини та умови їх вчинення, особливості засобів їх профілактики тощо.

Юридичною наукою, яка прийняла на себе виконання відповідних завдань на сучасному етапі цифрової трансформації держави та суспільства стала інформаційна деліктологія. Відсутність в юридичній літературі єдиного погляду щодо сутності та змістоутворюючих елементів інформаційної деліктології (предмета, об'єкта, методів) обумовило виникнення багато дискусійних питань, які вимагають свого доктринального вирішення.

У межах цієї роботи зроблено спробу обґрунтувати з позицій публічного, перед усім адміністративного права сутність науки інформаційної деліктології, визначити її предмет, об'єкт, охарактеризувати особливості методів досліджень інформаційних правопорушень.

У роботі констатовано, що попри відсутність єдиного наукового розуміння змісту науки інформаційної деліктології, ним охоплюється перед усім комплексна юридична наука, предметом дослідження якої виступають інформаційні делікти, їх

особливості, елементи складів, причини та умови, що сприяють розвитку інформаційної деліктності.

Проведене дослідження показало, що зміст змістоутворюючих елементів науки інформаційної деліктології, перед усім, її предмет, об'єкт, методи дослідження головним чином обумовлюються специфікою інформаційних правопорушень, юридичним змістом засобів їх профілактики, а також загальними цілями забезпечення інформаційної безпеки.

Результатом проведеного дослідження стало формулювання у висновках основних напрямів подальшого розвитку науки інформаційної деліктології виходячи із публічно-правових засад її розвитку, визначення ключових доктринальних проблем, які вимагають свого вирішення у процесі удосконалення предмета, об'єкта та методів дослідження згаданої юридичної науки.

Ключові слова: адміністративна деліктологія, доктрина адміністративного права, інформаційна деліктологія, інформаційне правопорушення, публічне право, цифрова трансформація України.

Вступ

Розбудова в Україні інформаційного суспільства, поетапний перехід публічного адміністрування на нову модель електронного урядування тягне за собою істотне зростання соціального, юридичного та економічного значення інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ), в діяльності людини, юридичних осіб, держави.

Виступаючи організаційною та економічною основою для цифрової трансформації суспільства і держави, ІКТ водночас стали засобом вчинення нової категорії правопорушень, предметом посягання яких перед усім виступає інформація, інформаційні технології і системи.

За даними американської компанії McAfee та Центру стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS), протягом 2020 року наслідки вчинення кіберзлочинів коштували світовій економіці понад трильйон доларів або 820 мільярдів євро, що склало понад один відсоток світового ВВП. Завдані у 2020 році збитки від кіберзагроз і кіберінцидентів є на 50 відсотків вищими, ніж у 2018 році [1].

Згідно з дослідженням оцінки якісних показників кіберризиків, проведеному у 2020 році міжнародною аудиторською компанією «Делойт», удосконалення методів, які застосовуються кіберзлочинцями та істотне збільшення обсягів транзакцій в інтернеті, вагомо ускладнює контроль за ризиками для інформаційної безпеки. Підтримання належного рівня безпеки вимагає інвестицій, які не завжди можливо виокремити у повному обсязі [2].

Наукове обґрунтування видової самостійності інформаційних деліктів, як різновиду протиправних діянь, що вчиняються учасниками інформаційних відносин, існування спеціального широкого комплексу причин та умов, які сприяють вчиненню цієї категорії деліктів, актуалізували перед юридичною наукою завдання з розроблення теоретичних засад комплексної юридичної науки, здатної охопити предметом свого дослідження окреслену проблематику.

Юридичною наукою, яка за своїми предметно-функціональними властивостями прийняла на себе виконання відповідних завдань в різних напрямках інформаційної діяльності стала інформаційна деліктологія.

Разом з тим, спираючись на понятійний апарат наук адміністративної деліктології та кримінології, формування згаданої вище юридичної науки спричинило багато дискусій. Основний вектор цих дискусій виявляється у визначенні

змістоутворюючих елементів самої науки інформаційної деліктології, зокрема, її предмету, методу та об'єкта, у змістовному наповненні цих категорій.

Спроби окремих представників науки адміністративної деліктології сформувати нову юридичну науку на основі вже існуючих досліджень адміністративних правопорушень викликали безпідставне звуження змісту конструктивних елементів інформаційної деліктології. В результаті поширення в юридичній літературі зазначеного наукового підходу уся сукупність інформаційних правопорушень, а також засоби їх профілактики, причини та умови, які сприяють їх вчиненню не одержали свого комплексного оформлення в межах однорідної системи наукових знань.

Усе наведене вище актуалізувало перед юридичною наукою завдання щодо доктринальної розробки поняття, предмета та об'єкта вивчення науки інформаційної деліктології, системи методів пізнання деліктологічних явищ і процесів, які мають місце в інформаційній сфері.

1. Визначення науки інформаційної деліктології

На сьогоднішній день, в юридичній літературі відсутнє єдине розуміння сутності науки інформаційної деліктології.

Зазначену юридичну науку Ю.Є. Максименко пропонує розглядати, як: «Сукупність знань про інформаційні делікти і деліктність як масове негативне інформаційно-правове явище, що містить в собі детермінанти протиправної поведінки делінквента, його особи з метою вироблення і використання адекватних заходів для протидії інформаційним правопорушенням» [3].

Визначаючи інформаційну деліктологію крізь призму поняття «юридична деліктологія в інформаційному праві»,

В.С. Цимбалюк характеризує перше з названих понять як комплексну наукову дисципліну на рівні галузевого інституту – науки про правопорушення щодо інформації та її методології [4, с. 23].

Узагальнення наведених поглядів на сутність інформаційної деліктології вказує на те, що попри відсутність єдиного наукового розуміння змісту цього поняття, ним охоплюється перед усім комплексна юридична наука, предметом дослідження якої виступають інформаційні делікти, їх особливості, елементи складів, причини та умови, що сприяють розвитку інформаційної деліктності.

На цій основі можна запропонувати власне визначення інформаційної деліктології, як комплексної юридичної науки, що утворюється із системи знань про інформаційні делікти, їх властивості, особливості складів, причини та умови, які сприяють їх вчиненню, засоби профілактики порушень норм інформаційного законодавства, правової охорони та захисту соціальних цінностей, що існують в інформаційній сфері, завданнями якої є наукова розробка методик і програм зниження стану інформаційної деліктності, забезпечення інформаційного правопорядку в суспільстві та державі.

Виходячи із наведеного визначення, зміст науки інформаційної деліктології можна розкрити через об'єктивний та суб'єктивний аспекти.

В об'єктивному аспекті поняття «інформаційна деліктологія» відображає процеси, поведінку, діяльність учасників інформаційних відносин, нормативну основу самої науки інформаційної деліктології, а в суб'єктивному аспекті характеризує систему знань про стан інформаційно-деліктного законодавства, механізми його виконання, причини, умови вчинення інформаційних деліктів, а також ефективність заходів юридичної відповідальності в інформаційній сфері.

Виділення в межах змісту поняття «інформаційна деліктологія» об'єктивного та суб'єктивного аспектів, сприяє її відображенню в декількох пов'язаних між собою і водночас відносно самостійних напрямках: як комплексної юридичної науки, спеціальної навчальної дисципліни, а також галузі правоохоронної діяльності, що використовує наукові доробки деліктології.

Об'єктивні аспекти деліктології відображають ті процеси, фактори і явища, які мають місце в інформаційному суспільстві чи породжені його життєдіяльністю і негативно відбиваються на охоронюваних державою соціальних цінностях (правах і законних інтересах учасників інформаційних відносин, загальному стані інформаційного правопорядку, національній інформаційній безпеці), що потребує дослідження за допомогою наявного в інформаційній деліктології інструментарію. Іншими словами, об'єктивними аспектами охоплюються компоненти, що закладають предметно-об'єктну основу інформаційної деліктології, становлять підґрунтя для проведення деліктологічних досліджень, практичної діяльності у сфері профілактики інформаційної деліктності.

Виходячи з об'єктивних уявлень про інформаційну деліктологію, зазначимо, що саме на загальному рівні відбувається поділ комплексної юридичної науки на конкретні напрями деліктологічних досліджень та спеціалізація діяльності з профілактики окремих видів інформаційних деліктів. Натомість на рівні інформаційної деліктології, окресленому суб'єктивним аспектом, зароджуються самостійні теоретичні концепції, поняття, що пояснюють фактори, процеси та явища, властиві для окремих видів інформаційної діяльності, однак, такі, що охоплюються предметом дослідження науки інформаційної деліктології.

У своїй сукупності об'єктивний та суб'єктивний аспекти інформаційної деліктології відображають її основні риси, в яких розкривається юридичний зміст та функціональне призначення цієї юридичної науки в системі юридичних наук, які досліджують проблематику розвитку інформаційної сфери.

Серед основних властивостей, що характеризують комплексну юридичну науку – інформаційну деліктологію необхідно вказати на наступні:

- 1) інформаційна деліктологія являє собою цілісну систему знань та уявлень про інформаційну деліктність, причини та умови, що сприяють її розвитку, соціально-правові та психологічні властивості особи правопорушника, а також методика, засоби і програми її профілактики на загальнодержавному, регіональному чи місцевому рівнях;
- 2) поєднання в межах предмета науки інформаційної деліктології різних аспектів інформаційної деліктності, застосування при запобіганні цього антисоціального, протиправного явища елементів різних за своєю сутністю методів наукового пізнання зумовляє комплексний характер цієї юридичної науки;
- 3) будучи юридичною наукою, інформаційна деліктологія забезпечує теоретичну розробку та практичну реалізацію спеціальних заходів і програм із запобігання інформаційним деліктам, охорони і захисту соціальних цінностей (благ), які функціонують в інформаційній сфері, чим фактично створює правову основу для державної політики забезпечення інформаційного правопорядку в Україні;
- 4) вирішуючи завдання з науково-прикладного забезпечення запобігання вчинення інформаційних деліктів, виявлення

та усунення причин, що сприяють їх вчиненню, інформаційна деліктологія широко використовує інструментарій інших юридичних наук: інформаційного права, адміністративної деліктології, юридичної конфліктології, кримінології, юридичної психології;

- 5) інформаційна деліктологія, предметом дослідження якої є різні аспекти інформаційної деліктності, вивчає як матеріальні норми, що визначають склади інформаційних деліктів чи правові заборони, чинні в інформаційній сфері так і приписи процесуальних норм, що регламентують провадження у справах про порушення норм інформаційного законодавства, у зв'язку з чим охоплює своєю структурою матеріальні та процесуальні аспекти діяльності по запобіганню поширення інформаційної деліктності [5, с. 147–148].

2. Предмет та об'єкт науки інформаційної деліктології, як її конструктивні елементи, їх сутність та проблеми визначення

Загальновідомим є той факт, що будь-яка наука виникає лише тоді, коли з об'єктивних та суб'єктивних зв'язків між явищами реальної дійсності може бути виокремлений її власний предмет дослідження.

Шлях у розумінні специфіки предмета інформаційної деліктології пролягає через зіставлення предмета цієї науки та її об'єкта.

У науці філософії об'єкт наукового пізнання визначається як «об'єктивні властивості, зв'язки та відношення, що включені в процес пізнання» [6, с. 80].

Формулюючи таке визначення, О.В. Руденко робить важливе уточнення: «Мова йде не просто про об'єктивну

дійсність чи даність, а про те, що об'єктом пізнання будь-яке явище стає лише в тому разі, коли воно включене в процес пізнання».

Враховуючи такі уточнення, інформаційна деліктологія вивчає інформаційну деліктність як об'єкт наукового пізнання.

Останнє поняття для цілей цієї роботи можна визначити як зумовлене протиправними потребами чи інтересами системно-структурне, соціальне суспільне явище, яке об'єктивно існує, пов'язане з незаконним використанням інформації, інформаційно-комунікаційних технологій, порушенням інформаційних прав особи, посяганням на інформаційну інфраструктуру або інформаційний правопорядок в цілому і яке проявляється на конкретній території за окремо взятий проміжок часу і тягне за собою застосування комплексу організаційно-правових заходів з профілактики інформаційних деліктів, охорони та захисту соціальних цінностей, що існують в інформаційній сфері.

Із наведеного визначення випливає, що в розумінні об'єкта деліктологічних досліджень інформаційна деліктність виступає не простою сукупністю інформаційних деліктів, а цілісним системним явищем, спричиненим триваючими в суспільстві процесами, факторами, що спонукають до порушення приписів інформаційно-правових заборон.

За такої інтерпретації інформаційна деліктність виступає, передусім, як форма соціальної поведінки членів інформаційного суспільства, якою порушується режим правомірного функціонування різного роду соціальних цінностей, що перебувають під правовою охороною держави.

З іншого боку, виникнення та розвиток інформаційної деліктності є показником формування в суспільстві окремої групи факторів (причин і умов) та закономірностей, які спонукають учасників інформаційних відносин до протиправної

поведінки, якою порушується встановлений законом інформаційний правопорядок, інформаційні права особи чи нормальне функціонування інформаційної інфраструктури. З наведеного випливає негативний, антисоціальний характер інформаційної деліктності, її зв'язок із протиправними інтересами та потребами, які виникають в учасників інформаційних відносин.

Таким чином, як об'єкт дослідження інформаційна деліктність поєднує в собі такі елементи:

- 1) сукупність об'єднаних спільним причинно-наслідковим комплексом, суб'єктами та сферою вчинення, а також засобами запобігання інформаційних деліктів, які утворюють антисоціальне, системно-структурне явище – інформаційну деліктність, що становить пряму загрозу для національної інформаційної безпеки держави, публічного інформаційного правопорядку, прав та законних інтересів учасників інформаційних відносин;
- 2) властивості самої інформаційної деліктності, які характеризують соціально-правові, системно-структурні особливості цього масового протиправного явища, розкривають її загальнодержавні, регіональні, родові або видові особливості як протиправного суспільного явища;
- 3) засоби протидії інформаційній деліктності, зокрема засоби адміністративного та кримінального примусу, державні програми профілактики інформаційних деліктів, забезпечення інформаційного правопорядку в цілому;
- 4) інформаційна сфера як предметно-територіальний простір формування та розвитку інформаційної деліктності, закономірності її існування, які спонукають учасників інформаційних відносин до порушення

встановлених законом правових заборон, проти-
правного використання інформації чи недотримання
встановленого порядку здійснення інформаційної
діяльності.

Виступаючи однією з основоположних категорій
науки інформаційної деліктології, «об'єкт» розкривається
в його предметних складових, тобто вже досліджених явищах,
факторах, і процесах, які спричиняють виникнення чи прояв
інформаційної деліктності.

У загальнонауковому розумінні категорія «предмет науки»
означає коло питань, що нею вивчаються; будь-які матеріальні
об'єкти, на дослідження яких спрямована думка [7, с. 2].

Серед представників науки інформаційної деліктології
відсутній єдиний погляд на її предмет. Основним наріжним
каменем наукових дискусій стосовно зазначеної проблематики
є визначення структурних елементів предмета вивчення інфор-
маційної деліктології.

На думку Ю.Є. Максименко: «Предметом інформаційної
деліктології виступають інформаційні правопорушення,
які скоюються за допомогою інформаційно-телекомуніка-
ційних технологій та засобів зв'язку, а також ті, які виникають
у зв'язку з порушенням права на створення, збирання, одер-
жання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту
інформації» [3].

У свою чергу В.С. Цимбалюк у значенні предмета інфор-
маційної деліктології розглядає правопорушення щодо
інформації [4, с. 23].

Виходячи з таких наукових позицій, предмет інформаційної
деліктології можна визначити як сукупність інформаційних
деліктів, вчинених на конкретній території держави за окремий
проміжок часу, які утворюють інформаційну деліктність, їх

структуру, стан, динаміку розвитку, причини та умови, які сприяють їх вчиненню, а також соціально-правову характеристику особи – порушника інформаційно-правових заборон, державні програми забезпечення інформаційного правопорядку та національної інформаційної безпеки.

Виходячи зі змісту наведеного визначення основу предмета інформаційної деліктології становить уся множина інформаційних деліктів та пов'язаних із ними суспільних явищ, процесів, обмежених конкретними просторово-часовими межами, сферою вчинення, а також типологією особи порушника.

Йдеться не лише про адміністративні інформаційні, дисциплінарні інформаційні чи цивільні інформаційні делікти, їх соціально-правові наслідки та властивості особи-порушника інформаційно-правових норм, але, і про злочини у галузі інформаційної діяльності, типологію суб'єктів цих злочинів, їх суспільно небезпечний прояв тощо.

За такого підходу до розуміння змісту категорії «предмет науки інформаційної деліктології», ця наука набуває широкого змістовного наповнення, що забезпечує теоретичну та методологічну єдність усіх інформаційних деліктів, сприяє формуванню їх цілісної доктринально-обґрунтованої системи на основі спільних (родових) властивостей, а також єдиного комплексу причин і умов, які сприяють розвитку інформаційної деліктності в Україні.

З іншого боку, охоплення змістом предмета інформаційної деліктології різних за видовими властивостями, особливостями елементів складів інформаційних деліктів сприяє цілісному формуванню теоретичного уявлення про об'єкт відповідної юридичної науки, забезпечує розроблення цілісного, доктринально обґрунтованого механізму протидії

поширенню інформаційній деліктності, з'ясуванню причин та умов, що сприяють перетіканню одних інформаційно-правових конфліктів в інші, відмінні за своїми соціально-юридичними наслідками.

3. Методи інформаційної деліктології

Невід'ємним атрибутом будь-якої юридичної науки, що характеризує її цілісність об'єктивну оформленість системи знань про предмет конкретного правового регулювання є її метод.

Комплексний характер науки інформаційної деліктології [8, с. 53], поряд з відсутністю в юридичній літературі одностайної наукової позиції щодо її місця серед інших юридичних наук, які досліджують інформаційну сферу зумовили вироблення різних доктринальних поглядів на методи інформаційної деліктології.

Інформаційні правопорушення мають структурно-складну природу, зумовлену єдністю соціально-конфліктного, інформаційного та юридичного елементів, що викликає необхідність, застосування комплексного, міжгалузевого підходу при дослідженні відповідної категорії деліктів. Сама ж складність природи інформаційних правопорушень зумовлює множинність методів наукових досліджень, засобів здійснення державної правової політики запобігання фактів зловживання інформаційними правами та свободами, а також вибір методики профілактики вчинення інформаційних деліктів, запобігання скоєння злочинів в інформаційній сфері.

Згідно з іншим підходом, інформаційна деліктологія розглядається як одна із підгалузей інформаційного права, що і визначає вибір методів деліктологічних досліджень, першої з названих юридичних наук [3].

Не вдаючись до дискусії щодо форми співвідношення науки інформаційної деліктології з наукою інформаційного права, водночас, необхідно підкреслити важливе уточнення, зроблене Ю.Є. Максименко. Його сутність виявляється у існуванні найбільш глибоких понятійних, функціональних та методологічних зв'язках між згаданими юридичними науками, у зв'язку з чим елементи системи науки інформаційного права проникають в зміст інформаційної деліктології.

Таким чином, для формування методів науки інформаційної деліктології визначальне значення має зміст її предмета та об'єкта досліджень, глибина її понятійних та функціонально-методологічних зв'язків з іншими юридичними науками, а також призначення цієї юридичної науки в механізмі забезпечення інформаційного правопорядку.

Тісний зв'язок інформаційної деліктології з іншими юридичними науками деліктологічної групи одержав свій відбиток в структурі методологічного апарату першої з названих наук.

Перед усім на формування методологічного апарату науки інформаційної деліктології значний вплив проявляється з боку науки адміністративної деліктології, багато понять, методів та концепцій якої почали широко застосовуватися при проведенні інформаційно-деліктологічних досліджень [9, с. 2, 4].

Як і в інших юридичних науках, структура методології адміністративної деліктології в літературі визначається через сукупність загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання [10, с. 17].

Першу групу зазначених методів дослідження, на думку вчених-правознавців, утворюють діалектичний, історичний, формально-логічний, соціологічний, статистичний методи, метод сходження від абстрактного до конкретного, індукції

та дедукції та інші. До конкретно-наукових методів адміністративної деліктології традиційно відносять порівняльно-правовий, конкретно-соціологічний, статистичний тощо [11, с. 162].

Враховуючи тотожність загальних ознак елементів змісту усіх юридичних наук деліктологічного циклу, на наш погляд, така класифікація методів деліктологічних досліджень може бути застосована і для цілей побудови методологічного апарату науки інформаційної деліктологій з урахуванням окремих уточнень, зумовлених специфікою її предмета та об'єкта наукового пізнання.

В основі загальнонаукових методів пізнання соціально-правових явищ та процесів, які охоплюються змістом предмета й об'єкта інформаційної деліктології, перебуває діалектичний метод. Його застосування дає змогу виявити логічні зв'язки та суперечності між філософськими категоріями – свободою, буттям, інтересами, потребами, волевиявленням та обмеженнями, зміст яких розкривається через основні закони діалектики.

Закон єдності та боротьби протилежностей виступає методологічною основою дослідження причин та умов, що сприяють вчиненню інформаційних деліктів, виявлення окремих властивостей особи порушника, які характеризують її схильність до протиправної поведінки, відображення спеціальних ознак, властивих для конкретних складів інформаційних деліктів. Застосування цього закону діалектики сприяє також визначенню конкретних властивостей інформації або ІКТ, які спонукають особу до протиправної поведінки, дозволяють встановити фактори, з виникненням яких проявляються шкідливі властивості складових елементів інформаційної сфери, та випадки, коли прояв таких факторів стає неможливим або мінімізованим.

Закон переходу кількісних змін у якісні пояснює зміни стану та динаміки інформаційної деліктності, тенденції у якісних змінах її видів. Застосування цього закону діалектики дозволяє з'ясувати тенденції переходу адміністративної деліктності у злочинність у межах інформаційної сфери, встановити фактори, які сприяють зниженню кількості інформаційних деліктів, що вчиняються на конкретній території за конкретний проміжок часу, розкрити соціально шкідливі наслідки цієї категорії протиправних діянь [12, с. 116].

У проведенні досліджень складних інформаційно-правових понять, процесів та явищ, інформаційною деліктологією широко використовується також метод сходження від абстрактного до конкретного, який традиційно в науці гносеології належить до загальнонаукових методів пізнання [13, с. 163].

Побудова інформаційно-деліктологічних досліджень за принципом сходження від абстрактного до конкретного сприяє формуванню родових понять і категорій, що використовуються інформаційною деліктологією, шляхом включення до їх системи більш конкретних елементів на підставі видових та індивідуальних ознак інформаційних деліктів. Такий методологічний підхід у процесі наукових досліджень проблем запобігання інформаційних деліктів забезпечує можливість вирішення складної у теоретичному та прикладному аспекті проблеми застосування загально-деліктологічних, кримінологічних, соціологічних та інших узагальнених понять і категорій для формування спеціального понятійного апарату інформаційної деліктології, встановлення меж такого запозичення. Наведене призначення методу сходження від абстрактного до конкретного в структурі методологічного апарату інформаційної деліктології спричинене існуванням глибоких, багаторівневих зв'язків між науковими поняттями, категоріями,

---

закономірностями як у межах окремої науки, так і на міждисциплінарному рівні.

У процесі наукового пізнання соціально-правових явищ та процесів, які охоплюються предметом дослідження інформаційної деліктології, метод сходження від абстрактного до конкретного розкриває весь потенціал своїх прийомів та засобів у тісному взаємозв'язку з методом аналізу і синтезу.

У філософії останній з названих методів розглядається як комплексний метод дослідження, сукупність прийомів, операцій і дій з мисленневого роз'єднання об'єктів на складові елементи, властивості (аналіз) і об'єднання їх у єдине ціле (синтез) під час вирішення пізнавального завдання [14, с. 146].

Застосування в інформаційній деліктології логічних прийомів аналізу і синтезу дозволяє виділити із загальних деліктологічних понять ті змістоутворюючі аспекти та властивості, на основі яких стає можливим формулювання нових, часто спеціальних понять, зокрема: «інформаційний делікт», «інформаційна деліктність», «інформаційний правопорядок» тощо. Завдяки синтетично сформованим поняттям і категоріям спеціальні ознаки, властивості, закономірності розвитку одержують логічне оформлення у відповідних конструкціях, придатних для наукового застосування. Їх аналіз дозволяє виявити ті спільні ознаки видових понять, вироблених інформаційною деліктологією, які забезпечують можливість їх об'єднання у більш широкі родові конструкції. На цій основі у вчених-правників з'являється реальна можливість виділення тих суттєвих ознак, які становлять основу не лише родового, але й видових понять науки інформаційної деліктології.

Інший аспект застосування методу аналізу і синтезу полягає у можливості розщеплення інформаційно-деліктних понять на окремі види, тобто проведення їх наукової класифікації за

різними критеріями. Віднесення до структури методу аналізу і синтезу прийомів класифікації дозволяє використовувати цей метод пізнання для побудови системи наукових понять інформаційної деліктології як по вертикалі, так і по горизонталі. Поряд із цим поділ цілого на складові частини дозволяє виявити будову предмета, що досліджується, його структуру, зв'язки між окремими елементами, відділити істотне від неістотного, складне звести до простого [13, с. 204].

Завдяки таким логічним операціям категорії та поняття, які використовуються інформаційною деліктологією для характеристики протиправних явищ, об'єктів, процесів в інформаційній сфері, набувають ознак наукової визначеності. Відповідно, використання комплексу прийомів та засобів, що їх містить метод аналізу і синтезу, у дослідженні проблематики інформаційних деліктів сприяє формуванню понятійного апарату інформаційної деліктології, поглибленню логічних зв'язків між її загальною та спеціальною частинами, визначенню місця цієї науки серед інших наук, які досліджують інформаційну сферу.

У проведенні наукових досліджень інформаційних деліктів одним із загальнонаукових методів, який широко використовується в інформаційній деліктології, є історичний метод. Застосування цього методу дає змогу проаналізувати інформаційну деліктність в її історичному розрізі, визначити основні етапи та передумови її виникнення, з'ясувати історичні зв'язки цього соціально-правового явища зі злочинністю в інформаційній сфері.

Дослідження історичних аспектів інформаційної деліктності сприяє з'ясуванню правової природи інформаційних деліктів, причин та умов, які сприяють їх вчиненню.

На основі застосування історичного методу вченими-правниками здійснюється відбір протиправних діянь, які протягом

тривалого історичного періоду визнаються законом інформаційними деліктами, проводиться виокремлення з-поміж інформаційно-правових конфліктів тих, які на конкретному етапі суспільного розвитку набувають ознак соціально-шкідливого діяння, або готуються рекомендації щодо необхідності криміналізації окремих складів таких деліктів.

Розкриваючи первинне коріння явищ та процесів, які становлять предмет науки інформаційної деліктології, історичний метод дає можливість визначити динамічні властивості засобів профілактики інформаційних деліктів, побудувати їх систему відповідно до встановленої історичною наукою періодизації становлення інформаційного суспільства, виділити на цій основі найбільш ефективні засоби юридичного впливу на порушників інформаційно-правових заборон.

Включення історичного методу до загальнонаукової методології інформаційної деліктології зумовлено також мінливістю стану інформаційної деліктності як соціально-правового явища, існування якого пов'язане з історичним розвитком інформаційного суспільства, появою в його членів нових інтересів чи потреб не завжди відповідних загальним засадам формування інформаційного правопорядку. Застосування в такому контексті історичного методу дозволяє проаналізувати в динаміці причини та умови, які сприяють розвитку інформаційної деліктності, з'ясувати правові, економічні, соціально-психологічні передумови виникнення цього явища, виділити періоди історичного розвитку інформаційного суспільства, в які спостерігається тенденція до зростання або зниження кількості вчинюваних інформаційних деліктів.

Поряд із загальнонауковими методами пізнання в інформаційній деліктології широко використовується система спеціально-наукових методів.

Серед зазначеної групи методів наукового пізнання велике значення має статистичний метод [10, с. 164].

За допомогою цього методу досліджуються кількісно-якісні показники розвитку інформаційної деліктності та особа порушника чинних у національному інформаційному просторі правових обмежень і заборон. Застосування цього методу у дослідженні різних складових предмета інформаційної деліктології дозволяє:

- 1) надати всебічну цифрову характеристику розвитку інформаційної деліктності на рівні держави, окремого регіону чи окремої галузі інформаційної діяльності за конкретний часовий період;
- 2) з'ясувати закономірності розвитку інформаційної деліктності на території держави, окремого регіону, її стан, динаміку, а також структуру;
- 3) охарактеризувати склад порушників інформаційно-правових заборон за соціально-демографічними, професійними, економічними та іншими критеріями, які мають інформаційно-деліктне значення (стать, вік, рівень професійної підготовки, форма і вид інформаційної діяльності, кількість вчинених інформаційних деліктів);
- 4) визначити у цифровому вимірі найбільш характерні, стійкі та закономірні зв'язки інформаційної деліктності з іншими видами протиправної поведінки, що має місце в інформаційній сфері;
- 5) зібрати та систематизувати необхідні цифрові матеріали, які можуть слугувати основою для встановлення причин та умов, які сприяють розвитку інформаційної деліктності, а також її прогнозування та розроблення профілактичних заходів протидії вчиненню інформаційних деліктів;

- б) одержати необхідні відомості, які характеризують ефективність застосування заходів правового примусу до осіб, які вчинили інформаційні делікти.

Таке багатогранне застосування статистичного методу у проведенні інформаційно-деліктних досліджень зумовлює можливість його використання не лише у процесі вивчення загальних понять та категорій інформаційної деліктології, але й для вивчення окремих видів інформаційних деліктів, причин і умов, які сприяють їх вчиненню, засобів профілактики тощо.

Аналіз сутності та призначення статистичного методу показує, що одержана за його допомогою інформація широко використовується під час застосування інших загальнонаукових та спеціально-наукових методів науки інформаційної деліктології, слугує ключовим фактором для визначення цілей і завдань деліктологічних досліджень.

На цій основі в структурі методологічного апарату інформаційної деліктології простежується тісний зв'язок статистичного методу з порівняльно-правовим.

Спеціально-наукова природа останнього з названих методів пізнання [15, с. 12; 16, с. 56], передбачає зіставлення різних складників предмета інформаційної деліктології, зокрема таких, як: види інформаційних деліктів, причини та умови, що сприяють їх вчиненню, властивості особи порушника інформаційно-правових заборон, з аналогічними поняттями, явищами та категоріями, зумовленими існуванням інших видів протиправної поведінки: злочинності, господарської деліктності тощо.

На думку вчених-філософів, «ефективність методу визначається правилами застосування: порівнювати тільки однорідні та взаємопов'язані об'єкти, не обмежуватися у порівнянні встановленням лише подібності об'єктів, а обов'язково виявляти розбіжності між ними; порівнювати об'єкти за істотними

ознаками». При цьому, вважають дослідники, «порівняння – не самоціль пізнання. За його результатами неминуче виникають питання про проблематичність нового знання, про обґрунтованість подібності об'єктів або відмінності між ними, про теоретичні та практичні можливості застосування набутого знання» [14, с. 148].

Спираючись на зазначені філософські закономірності і принципи, наука інформаційна деліктологія виявляє спільні та відмінні ознаки інформаційної деліктності та злочинності в інформаційній сфері, спільні для обох видів протиправної поведінки причини та умови, які сприяють порушенню норм інформаційного законодавства, встановлює закономірності переходу адміністративних інформаційних правопорушень в інформаційні злочини і навпаки.

Враховуючи таке призначення порівняльно-правового методу в інформаційній деліктології, можна виділити декілька аспектів його прояву щодо дослідження інформаційної деліктності:

- 1) аналіз складів інформаційних деліктів та інформаційних злочинів на предмет виявлення їх спільних і відмінних ознак, дослідження на цій основі суміжних складів таких деліктів;
- 2) дослідження змісту та структури адміністративно-деліктних, кримінально-правових, а також інших правових норм, які встановлюють відповідальність за інформаційні делікти, з метою виявлення загальних і спеціальних закономірностей формулювання складів протиправних діянь в інформаційній сфері, встановлення покарань за їх вчинення;
- 3) аналіз динаміки інформаційної деліктності, інших форм протиправної поведінки в інформаційній сфері,

- визначення спільних та відмінних тенденцій збільшення або зменшення фактів прояву цих соціально-правових явищ;
- 4) вивчення державних програм запобігання вчиненню інформаційних деліктів на предмет їх ефективності, змістовності, відповідності завданням забезпечення охорони та захисту інформаційних прав, свобод особи, інформаційного правопорядку в цілому, встановлення кореляційних змін стану інформаційної деліктності;
  - 5) виявлення загальних та спеціальних недоліків в організації правоохоронної діяльності у сфері запобігання вчиненню інформаційних деліктів, визначення характеру їх впливу на стан забезпечення інформаційного правопорядку.

Об'єднання вказаних аспектів реалізації порівняльно-правового методу в межах науки інформаційної деліктології вказує на те, що застосування цього методу дозволяє вченим-правникам визначити місце вказаної науки серед інших юридичних наук, які досліджують інформаційну сферу. Використання порівняльно-правового методу дозволяє також проаналізувати систему науки інформаційної деліктології з позицій удосконалення її понятійного апарату, її внутрішньої структури на основі досягнень інших юридичних наук, зокрема таких, як кримінологія, адміністративна деліктологія та юридична конфліктологія. Таке багатостороннє застосування порівняльно-правового методу вказує на його універсальність для деліктологічних досліджень проблем запобігання інформаційних деліктів, здатність виявляти поняття, закономірності, тенденції та проблеми, необхідні для вдосконалення інформаційної деліктології. З іншого боку, накопичений внаслідок використання порівняльно-правового

методу науковий матеріал може слугувати підґрунтям для застосування інших спеціально-наукових методів пізнання, перед якими стоять завдання, відмінні від тих, що вирішуються за допомогою порівняльно-правового методу [17, с. 24].

Не зважаючи на окремі дискусії, труднощі у формуванні понятійного апарату та системи, можна констатувати концептуальну сформованість методології досліджень науки інформаційної деліктології, інтеграцію загально-наукових та спеціальних методів у процеси пізнання різних аспектів прояву інформаційної деліктності.

Висновки

У цілому, дослідження наявних у вітчизняній та зарубіжній правовій доктрині наукових праць, предметом висвітлення в яких виступають різні аспекти науки інформаційної деліктології вказує на теоретичну розробленість та інституційну оформленість системи знань про інформаційні делікти, причини і умови, які сприяють їх вчиненню, засоби профілактики інформаційної деліктності, механізм юридичної відповідальності за відповідні делікти в окрему комплексну юридичну науку, в основі якої перебувають публічно-правові засади регулювання охоронних інформаційних відносин.

Визнання відповідного теоретико-методологічного значення за інформаційною деліктологією поряд з доктринальним обґрунтуванням її чітких предметних зв'язків з іншими юридичними науками, які досліджують закономірності розвитку інформаційної сфери, забезпечує системність дослідження інформаційних деліктів, а також інтеграцію одержаних результатів в цілісну теоретико-методологічну основу науки інформаційної деліктології.

В умовах проведення різних деліктологічних досліджень проблематики розвитку інформаційної сфери, вчинення у національному інформаційному просторі все нових видів протиправних діянь, зміст науки інформаційної деліктології не можна назвати остаточно сформованим.

Серед основних напрямів розвитку науки інформаційної деліктології, які зберігають актуальність на сьогоднішній день, перед усім, є: розробка теорії інформаційного делікту; наукове забезпечення кодифікації норм законодавства про інформаційні делікти та відповідальність за їх вчинення; наукове обґрунтування системи спеціальних стягнень за вчинення інформаційних деліктів; дослідження особливостей окремих видів інформаційних деліктів; наукове розроблення деліктологічних аспектів механізму правового забезпечення розвитку інформаційної сфери України; наукове обґрунтування правил деліктолізації чи криміналізації протиправних діянь, що вчиняються в інформаційній сфері; дослідження особливостей розгляду окремих категорій інформаційних спорів, що виникають з конфліктних проваджень, формування наукових рекомендацій з удосконалення практики їх розгляду і вирішення; формування методологічних засад і методичних рекомендацій запобігання виникнення інформаційно-правових конфліктів при здійсненні окремих видів інформаційної діяльності.

Таким чином, на сьогоднішній день у національній правовій доктрині існують необхідні передумови для інституційного оформлення системи знань про інформаційні делікти, засоби їх запобігання в межах науки інформаційної деліктології, побудови на її основі теоретичних засад механізму юридичної відповідальності за порушення норм інформаційного законодавства, охорони та захисту соціальних цінностей, що існують в інформаційній сфері.

Література:

1. Кіберзлочинці у 2020 році завдали у світі збитків на трильйон доларів : дослідження. URL: <https://www.dw.com/uk/kiberzlochyny-u-2020-rotsi-zavdaly-svitu-zbytkiv-na-trylion-dolariv-doslidzhennia/a-55857766>.
2. Кібер-ризик. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/risk/solutions/cyber-risk.html>
3. Максименко Ю.Є. Інформаційна деліктологія: проблемні питання / Ю.Є. Максименко, В.А. Ліпкан. URL: <http://goal-int.org/informacijna-deliktologiya-problemni-pitannya/>
4. Цимбалюк В.С. Охорона та захист інформаційних ресурсів на засадах юридичної деліктології. Правова інформатика. 2007. № 4(16). С. 13–24.
5. Юридична відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері та основи інформаційної деліктології: монографія / І.В. Арістова, О.А. Баранов, О.П. Дзьобань та ін.; за заг. ред. проф. К.І. Белякова. Київ : КВІЦ, 2019. 344 с. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/monografiya_ok_0.pdf.
6. Руденко О.В. До проблеми співвідношення об'єкта та предмета наукового пізнання / О.В. Руденко // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського ф-ту-2005» : матеріали доповідей та виступів. – Частина 2. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2005. С. 80–81
7. Добронравова І. Практична філософія науки. Суми, Університетська книга, 2017. 182 с.
8. Енциклопедія соціогуманітарної інформології / коорд. проекту та заг. ред. проф. К.І. Беляков. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Т. 1. 472 с.
9. Заярний О.А. Адміністративна деліктологія в інформаційній сфері: проблеми теорії та практики : дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ, 2018. 561 с. URL: http://scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/d52/dis_Zaiarniy%20O.A.pdf
10. Додин Е.В. Административно-правовая наука и административная деликтология. Актуальные проблемы административной деликтологии: сборник научных трудов. Киев, 1984. С. 16–19
11. Абдрахманов Б.Е. Административная деликтология в республике Казахстан (концептуальные теоретические и методологические проблемы): дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституционное право; конституционный судебный процесс; муниципальное право». Алматы, 2010. 303 с.
12. Заярний О.А. Правове забезпечення розвитку інформаційної сфери України: адміністративно-деліктний аспект: монографія / О.А. Заярний.

Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 700 с. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/zayarnii_monografiya_tv_pereplet_0.pdf

13. Філософія : навч. посіб. / Л.В. Губерський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та ін.; за ред. І.Ф. Надольного. 3-тє вид., стер. К. : Вікар, 2003. 457 с.

14. Філософія : підручник / О.П. Сидоренко [та ін.]; ред. О.П. Сидоренко. К. : Знання, 2009. 891 с. (Серія «Вища освіта XXI століття»). С. 146.

15. Манжул І.В. Визначення методів пізнання в науковій літературі / І.В. Манжул. Бюлетень Міністерства юстиції України, № 11. 2012. С. 11–17.

16. Гаращук І.В., Петришин О.В. Порівняльно-правовий метод у дослідженні місцевого самоврядування. Державне будівництво та місцеве самоврядування, № 29 (2015). С. 54–66.

17. Комзюк А.Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні : дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Нац. унт. внутр. справ. Х., 2002. 436 с.